

maktadır. Mukarnaslı taçkapının üstüne rastlayan orta kubbeye geçiş yine mukarnaslarla sağlanmıştır. Kapının iki tarafında birer mihrâbiye ve ikişer pence-re yer alır. Caminin harimine bu cephe-den üç kapı ile girilmekte ve taçkapı ana mekâna, köşelerde bulunan diğer iki ka-pı zâviyelere açılmaktadır. Her üç ka-pının da önünde giriş yolları bulunmakta ve orta yolun ikiye böldüğü son cemaat yerinin zemini yüksek bir seki oluşturmaktadır.

12 × 12 m. ölçülerindeki ana mekânın üzeri, dışarıdan onikigen kasmağa otu-ran pandantifli kubbe ile örtülmüştür. Cepheden iki, yanlardan birer pencere ile aydınlatılan harimin kubbe kasmağında da dört pencere bulunmaktadır. 4,50 × 5,45 m. ölçülerinde olan köşelerdeki iki zâviyenin üzerleri kubbe ile örtülüdür ve yanlara açılan birer pencere ile aydınlatılmışlardır. Caminin mermer mihrabı taçlı olup rûmîlerle süslenmiştir. 1970'li yıllarda yapılan restorasyonlarda son cemaat yeri kubbeleri dahil caminin büt-tün tezyinatı yenilenmiş, bu arada mihrabın kenarları da boyanmıştır. Küçük frizlerin bulunduğu minber yine mermerden yapılmıştır ve gösterişsizdir. Se-kiz köşeli kürsüsü caminin batı duvarı-na bitişik olan minare bir sıra beyaz, bir sıra kırmızı kesme taşla örülmüş ve şe-refesi mukarnaslı olarak inşa edilmiştir. Avlunun ortasında yer alan şadırvan mev-cut kalıntılar üzerine tamamlanmıştır. Demir şebekeli havuz, gittikçe daralan sekiz sütuna oturmuş çadır şeklinde yük-sek bir külâhla örtülüdür; külâh caminin tüm örtü sisteminde olduğu gibi kur-sunla kaplıdır.

Caminin doğusunda bulunan türbe sekizgen prizma şeklinde olup kubbeli-dir; kursunla kaplı ve hafifçe sivri olan kubbe sekizgen bir kasmağa oturtulmuş-tur. Türbenin kuzey yüzü dışında bütün cephelerinde pencere bulunmaktadır.

Gülbahar
Hatun
Cami
ve Türbesi -
Trabzon

Renkli taşlarla tezyin edilmiş pencere kemerlerinin üzerinde birer kabartma madalyon yer almakta ve bunların içle-rinin zengin süslemelerle doldurulmuş olduğu görülmektedir. Güneydoğuya açı-lan kapının üstünde inşaat kitâbesi ve ayrıca rûmîler içinde iki besmele bulun-maktadır.

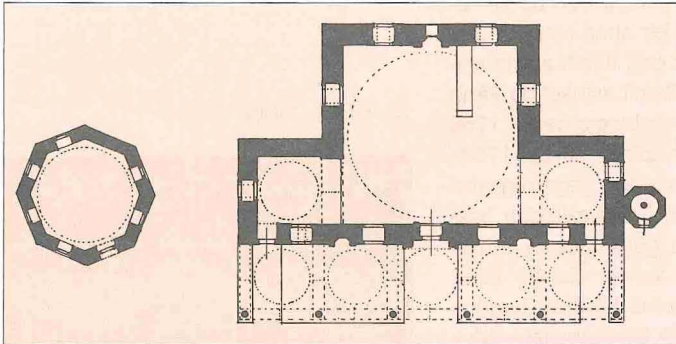
Külliyenin bugüne ulaşmayan yapıla-rının en önemlisi Sultâniye Medresesi adıyla da tanınan medresedir. Caminin kuzeyinde yer aldığı ve iki katlı olduğu bilinen medrese 1883'te tamir edilmiş, ancak bakımsız hale geldiği için 1927 yılından sonra ortadan kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 87-90; Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, İstanbul 1924, s. 340-341; Kemal Karadenizli, *Trabzon Tarihi*, Anka-ra 1954, s. 389; Ömer Akbulut, *Trabzon Kıtâ-beleri*, İstanbul 1954, s. 5-7; T. Succi, *Trebi-sonda. Porta d'oriente*, İstanbul 1973, s. 255-256; Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, Ankara 1975, s. 31-34; Şamil Horuloğlu, *Tariht Eserle-ri ile Trabzon*, Ankara 1978, s. 45-49; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 451-454; Erdem Yü-cel, *Trabzon*, İstanbul 1988, s. 50-52; Halil Ed-hem [Eldem], "Trabzon'da Osmanlı Kitâbele-ri", *TOEM*, I/48 (1334), s. 324; Selina Ballan-ce, "Early Turkish Building in Trabzon", *TTK Belleten*, XXIX/113 (1965), s. 73-74, rs. 1-5.

ÖZKAN ERTUĞRUL

Gülbahar
Hatun
Cami
ve Türbesi'nin
planı

GÜLBANK

(گلبانك)

Tarikat toplantılarında,
bazı dinî ve resmî törenlerde
belli bir edâ ile
veya makamla okunan dua.

Farsça'da "gül sesi" mânasına gelen kelimeye sözlüklerde birbirine yakın anlamlar verilmiştir. Dihhudâ, *gülbâm* ile *gülbangin* Farsça'da aynı mânaya geldiğine işaret ettikten sonra "coşkulu bir şekilde yüksek sesle bağırma, savaş esnasında askerlerin attığı nâra, bülbül sesi, müjde, bir makam adı" olarak kullanılışlarına dair birçok örnek vermektedir (*Luğatnâme*, XXIII, 354). Mütercim Âsım gülbangi, "Mehterler nevbete başlarken ve selâtin ü vüzerâ süvâr olurken çavuşlar yek-dehen demsâz olurlar" şeklinde "alkış" a yakın olarak tarif eder (*Burhân-ı Kâtî Tercümesi*, II, 111). Türkçe sözlüklerde kelimeye, "bir cemaat tarafından bir ağızdan makamla çağrılan dua ve sürûd ve âhenk veya tekbir ve tehlîl; vaktiyle mektebe yeni başlayan çocuğun hânesi kapısının önünde mektep çocuklarının ettikleri dua" (*Kâmûs-ı Türkî*, s. 1175); "âyinlerde ve bazı merasimde müteaddit adamlar tarafından dua ve alkış tarzında hep bir ağızdan bağışma" (*Türk Lugatı*, IV, 103) gibi karşılıklar verilmiştir. Gülbank okunması için daha çok "gülbank çekme" deyi mi yaygındır.

Gülbank kelimesi Türk edebiyatında bu anlamların yanında başka mânalar da kullanılmıştır. Nef'i'nin, "Tuta dünyâyı hep gülbang-i kûs-ı nusret âvâzı" mısraında gülbank "zafer havaları vuran kôs sesi, zafer nârası" anlamında-dır. "Hükm-i âsafıla arşı aldı erbâb-ı sa-

lâh / İştîp gûlbank-i İslâm'ı adû etti enîn" (Sürûrî) beytinde şair gûlbank kelimesini tekbir ve tehlîl yerine kullanmıştır. Yahya Kemal'in bir mehter marşı olarak bestelenen "Yeniçeriye Gazel" adlı şiirinde yer alan, "Vur pençe-i Alî'deki şemşîr aşkına / Gûlbangî âsumânı tutan pîr aşkına" beytinde ise "dua ve zikir" anlamındadır. Şeyh Galib'in bir na'tındaki, "Gûlbank-i kudûmün çekilir arş-ı Hudâ'da / Esmâ-i şerffin anılır arz u semâda" beytinde Hz. Peygamber'in adının arş ve semada yankılanması gûlbank kelimesiyle ifade edilmiştir. Fars ve Türk edebiyatlarında ezan için ayrıca "gûlbank-i Muhammedî" ve "gûlbank-i müselmânî" tamlamaları kullanılmaktadır (Dihhudâ, XXIII, 355).

Gûlbankler yapılacak işin hayırlı, uğurlu olması veya sağlık, esenlik, başarı dileğiyle ve kalıplaşmış bir ifade tarzıyla Allah'a yalvarıp yakarmayı dile getiren dua metinleridir. Osmanlı cemiyet hayatında çeşitli toplantılar yanında dinî törenlerde, özellikle tarikat âyinlerinde okunan birbirinden farklı gûlbank metinlerinin en belirgin vasıfları, dualar gibi seci ve iç kafiyelerin de yardımıyla ve belli bir eda ile yüksek sesle okunmaya elverişli melodik bir yapıya sahip bulunmalarıdır. Gûlbankler, genellikle bitirilen işin ardından gûlbank çekmekle görevli kişi tarafından okunur.

"Terceman" kelimesi de zaman zaman gûlbank ile eş anlamlı olarak kullanılır. Ancak terceman ile gûlbank arasındaki en önemli fark tercemanın yağa girildiğinde, uykudan kalkıldığında, tıraş olurken, yeni ay görüldüğünde, bir kabir veya türbe ziyareti esnasında bir kişi tarafından okunabilmesidir. Gûlbank ise topluca yapılan bir merasim sırasında belirli bir âdâb içinde şeyh, dede, baba veya bu işle görevli kişilerce çekilir. Genellikle Türkçe olan ve daha çok Bektaşîler'le fütüvvet ehli arasında yaygın olan tercemanların bilhassa manzum olanlarının bir kısmının müellifi belli olduğu halde gûlbankler anonimdir. İsmail Erünsal'ın özel kütüphanesinde bulunan yazma bir cönkte "dâr, tâc, vudû, gusûl, ikrar, vedâ, eşik, çamaşır, post, meydan, teslim, niyaz, tığ-bend, ziyâret-i türbe, tevbe, su, lokma, yatak, چراغ, hak, hayırlı" başlıkları altında yirmi bir terceman metniyle bir sabah gûlbangi yer almaktadır (fotokopisi için bk. İSAM Ktp., nr. 40701).

Osmanlı hayatında gûlbank okuma geleneğinin gelişip yayılmasında tekke-

lerin ve tasavvuf erbabının önemli tesiri olmuştur. Doğum, ad koyma, sünnet olma, mektebe başlama, tarikata giren yeni dervişe arakıyye giydirme, evlenme gibi törenlerde ve cenazelerde bir şeyh veya hoca efendi tarafından gûlbank okunurdu.

Mevlevîyye, Bektaşîyye ve Halvetiyye'nin bazı kollarının yanı sıra Yeniçeri Ocağında da gûlbank okunması yaygın bir âdetti. Fütüvvet ehli esnaf arasında yapılan yâran toplantılarıyla çıraklık, kal-falık, ustalık gibi esnaf teşkilâtı merasimlerinde de gûlbangin önemli bir yeri vardı. Yeniçeri gûlbanklerinin bir örneği mehter törenleriyle günümüze ulaşmıştır.

Gûlbank metinleri genellikle Türkçedir. Mevlevî gûlbanklerinin baş tarafında bazan *Meşnevî*'den seçilmiş beyitler yanında nâdir olarak da Arapça ibareler yer alır (örnekler için bk. Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 104, 127, 130). Çok uzun gûlbank metinleri bulunduğu gibi birkaç cümleden ibaret olanlar da vardır. Gûlbankler daima "Allah Allah illallah, Allah Allah eyvallah, bism-i şâh Allah Allah" gibi kalıplaşmış bir ifade içinde tekrar edilen "Allah" lafzı ile başlamaktadır. Gûlbank, hangi işin ardından çekilecekse ona işaret eden bir veya birkaç cümle ile devam eder, arkasından klasik dua cümleleri yer alır ki bu kısım gûlbangin en uzun bölümünü teşkil eder. Nihayet Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin adlarıyla, gûlbank çekenin bağlı olduğu tarikat silsilesinin önde gelen bazı şeyhleri, özellikle de son şeyhin ismi anılır. Bu kişilerden medet ve himmet talep edilişinin ardından gûlbank, "Demine devranına hû diyelim" sözleriyle sona erer. Dinleyenlerin bir ağızdan yüksek sesle "hû" diyerek karşılık vermesiyle gûlbank çekme işi tamamlanır. Bu son "hû" nefes yettiğinde uzatılır. Mevlevîler'de gûlbank çekilirken hazır bulunanlar sonuna kadar sessizce dinler ve sadece son "hû"ya iştirak ederler. Bektaşî ve Alevîler'de ise gûlbank çekme sırasında muhib ve dervişler niyaz vaziyeti alırlar, yani ayakta bulunanlar ayağını "mühürler", ellerini niyaz vaziyetinde tutarlar; oturanlar sağ ellerinin parmak uçlarını sol ellerinin parmak uçları üstüne koyarak şekilde yere değdirip üzerine secde eder ve gûlbank sonuna kadar bu durumda kalırlar; gûlbank bitince "hû" diyerek niyazdan kalkarlar. Ayrıca bu esnada belli bir âhenk ile "Allah Allah" diye zikrederek gûlbage iştirak

ederler. Diğer tarikatlarda dervişler, secde durumunda "Allah Allah" diye zikredip gûlbank çekmeye katılırlar.

Mevlevî tarikatında çok önemli yeri olan gûlbanklere dair çeşitli bilgiler bu konuda yazılmış âdâb ve erkân kitaplarında mevcuttur. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı* adlı eserinde (s. 127, 130) simat / somat (sofra-yemek), aşure, seyahat, şeb-i arûs, zıfaf, hatim, eşik, seyahat ve cenazeye dair çeşitli gûlbank metinleri vermiştir. İsm-i celâl zikrinden sonra çekilen şu gûlbank Mevlevî gûlbangine örnek olarak verilebilir: "Vakt-i şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Allahu azîmüştân ism-i zâtının nûru ile kalbimizi pür-nûr eyleye. Demler safâlar ziyâde ola. Dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm-ı Alî hû diyelim hû!" Mevlevîlik'te önemli yeri bulunan şeb-i arûs töreninin sonunda şeyh efendi önce, "Bîşterâ bîşterâ cân-ı men / Peyk-i der-i hazret-i sultân-ı men" beytini, ardından da şu gûlbangi okur: "Vakt-i şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Leyle-i arûs-ı rabbânî, vuslat-ı halvet-serâ-yi sübhânî hakk-ı akdes-i hüdâ-vendigârîde ân-be-ân vesîle-i i'tilâ-yı makâm ve füyûzât-ı rûhâniyyet-i aliyeleri cümle peyrevânı hakkında şâmil ü âm ola. Dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm-ı Alî, hû diyelim hû!"

Gûlbank ve terceman bakımından en zengin malzemeye sahip olan Bektaşîlik'te hemen her tören için ayrı gûlbankler tertip edilmiştir. İkrar, aşure, nevruz, چراغ, ad koyma, sünnet, lokma erkânı, sofrâ, gasil, cenaze, defin gûlbankleri bunların belli başlılarıdır. Tarikata ait âdâb kitaplarıyla cönklerde pek çok örneği bulunan bu gûlbanklerin bir kısmı, kısmen sadeleştirilip metin farklılıklarına da işaret edilerek Bedri Noyan tarafından *Bektâşîlik Alevîlik Nedir* (Ankara 1987) adlı kitapta verilmiştir. Erkânın tamamlanmasından sonra okunan "büyük gûlbank" (s. 268-273) karakteristik bir Bektaşî gûlbangidir. Bu gûlbangin hemen hemen aynı unsurları taşıyan kısa bir örneği şöyledir:

"Bism-i şâh, Allah Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Müminler ber-murâd ola, münkirler mâto-la, münafıklar berbâd ola. Allah Allah! Demler dâim, cemler kâim, ibadetler sahîh ve sâlim ola. Gönüller şâdola, meydanlar âbâd ola, meclisler küşâd ola. Allah Allah! Er Hak Muhammed Ali cüm-

lemize muîn ve zahîr ve dest-gîr ola. On iki imam ve on dört ma'sûm-ı pākân efendilerimizin hayır himmetleri üzerlerimizde hâzır ve nâzır ola. Hemîşe iltîfât-ı ulyâları ve rûhâniyyet-i aliyyeleri yâr ve yâverimiz ola. Çağırduğımız demde feryâd-reslerimiz ola. Muhabbetleri dâim ve kâim ola. Allah Allah! Nazar-ı şerîfleri zâhirlerimizi mâmur, bâtnlarımızı pûr-nûr eyleye. Hazret-i Hakk-ı veliyy-i mutlak rûbte-i a'lâları der-i sahrâ-yı mahşer bâ-şehîdân-ı Kerbelâ cümlemizi haşr ü cem' eyleye. Allah Allah! Tâcû'l-ârifîn, gavsû'l-vâsılîn, sultânü'l-âşîkîn, pîrimiz, üstâdımız, melce-i melâzımız Hz. Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veliyy-i Horasâniyyü'n-Nîşâbü'rî -kaddese'llâh sırrahû'l-âli ve'l-celî efendimiz hazretlerinin himmet-i ulyâları ve rûhâniyyet-i aliyyeleri üzerimizde sâyebân ola. Sülûkünde sâbit-kadem edip kötü işlerde bulundurmaya. Nâmerde muhtâç ettirmeye. Zevk-i vicdân, ilm ü irfân, kemâl-i hâl, fûtûhât-ı kismet kerem ve inâyet eyleye. Allah Allah! Mefhar-i ehl-i îmân Hazret-i Balım Sultan, Sarı İsmâil Sultan, Hacim Sultan, Seyyid Ali Sultan, Abdal Mûsâ Sultan, Kaygusuz Sultan, Şahkulu Sultan, Mansûr Baba Sultan ve gelmiş geçmiş dedebaba sultanlar ve bilhassa mürşid-i muhteremimizin (burada zamanın dedebabasının adı söylenir) himmetleri hâzır, kerâmetleri bâhir, velâyetleri nâzırımız ola. Her geldikçe hakkımızda hayırlısını ihsan eyleye. Güç işlerimizi âsan, müşkil işlerimizi halleyleye. Allah Allah! Nefeslerimizi keskin, tığlarımızı bürân, dîdelerimizi bînâ, kalplerimizi musaffâ eyleye. Çerağ sahiplerinin çerağları rûşen ola. Hayır sahiplerinin hayrı kabul ola. Kurban sahiplerinin kurbanları makbûl ola. Allah Allah! Deryada ve karada olan ehl-i îmân can kardeşlerimize sıhhat ve selâmet ihsân eyleye. Ve bu tarîk-ı aliyeden güzêrân eden ehl-i îmân canların rûh-ı revânları şâd ü handân ola. Allah Allah! Huccâc-ı müslimîne ve guzât-ı müsâfirîne hayırlı selâmet ihsân eyleye. Namazlarımız, niyazlarımız, erkânlarımız pesendide-i bârigâh-ı kibriyâ ola. Hastalarımıza şifâ, borçlularımıza edâ, bi-gayri hakkın esir ve mahbus olanlarımıza hayırlısıyla halâs nasîb eyleyip gâib hazînesinden merzûk eyleye. İnâyet-i seyyid-i kâinat, sırr-ı Murtazâ Âlî, dem-i pîr hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî ve çerağ-ı kânûn-ı evliyâ ebed ola. Gerçek erenlerimizin demine, devrânına hû!".

Alevîlik'te de Bektâşîlik tesiriyle geliştiği anlaşılan benzer bir gülbank edebiyatından söz edilebilir. Ancak Alevî gülbankleri Bektâşîliğe göre kısa ve basit olup daha sade cümlelerden ibarettir.

Mehmet Yaman'ın Alevîlik hakkında yazdığı bir kitapta (bk. bibl.), bu zümrenin törenlerinde çekilen gülbanklerden bir kısmını dua adıyla anması ve metinleri sadeleştirip bazı ilâvelerde bulunması, geleneksel gülbank yapısına müdahale olarak dikkat çekicidir. Aynı müdahale yer yer Bedri Noyan'da da görülmektedir. Alevî gülbankleri, bazı terceman ve şiirler ilâvesiyle yeni yayımlanmış eserlerden derlenerek Ömer Uluçay tarafından *Gülbang, Alevilikte Dua* adıyla neşredilmiştir (Adana 1992).

Cehrî zikir yapan Halvetiyye, Kâdiriyye, Rifâiyye gibi tarikatlarda da hemen hemen aynı vesilelerle yapılan merasimlerde benzer şekillerde kısa gülbankler çekilir. Gülbank çekmekte olduğu kadar zemin ve zamana metinler tanzim etmekteki kudretiyle de tanınan son Cerrâhî şeyhlerinden Muzaffer Ozak'ın verdiği sofrâ gülbangi şöyledir: "Elhamdü-lillâh Allah. Elhamdü'llillâh yâ Allah. Elhamdü'llillâh lâ ilâhe illallah hû lâ ilâhe illallah Allah. Bu gitti ganîsi gele, Hak berekâtın vere. Yensin eksilmesin, taşsın dökülmesin, kotaranlar, pişirenler, getirenler nur olsun; içleri, dışları sürür olsun; gönülleri aşk-ı ilâhî ve aşk-ı resûl ile dolsun. Yediğimiz nimet ibadete kuvvet olsun, gözümüz sırlar görsün. Üçler, yediler, kırklar, cümle veliyyullahın himmetleri üstümüzde olsun. Devletimiz adl ile tâ kıyâmet pâyidar olsun. Ordularımız düşmana galip olsun. Düşmanlarımız kahr u tadmîr olsun. Ümmet-i Muhammed'in âsileri ıslah olsun. Hastalar şifâyâb, dertlere derman olsun. Âşıklar vuslat bulsun. Bi-hürmeti aşk-ı ilâhî, nûr-ı nebî, kerem-i Âlî, gülbang-i Muhammedî, selâmet-i hâzîrûn, selâmet-i gâibûn, üçler, yediler, kırklar, İslâm'a boyun eğsin cümle ırklar. Kalksın aradan dertler. Dem-i evliyâullah, sırr-ı enbiyâullah bi-sefâatihim ecmaîn. Vâris-i Hayder-i kerrâr, sâkî-i aşk-ı ilâhî pîrimiz Sultan Nûreddîn-i Cerrâhî dem-i devrânına hû diyelim hû, tekabbel minnâ kerem-i mevlâ yâ Allah hû!" (Ozak, s. 58).

Bektâşîliğe bağlı olduğu için Ocağ-ı Bektâşîyan adıyla anılan Yeniçerilik teşkilâtı merasimlerinde de çeşitli vesilelerle gülbank okunurdu. Hatta 94 veya

99. cemaat ortasında Hacı Bektâş balarının biri Hacı Bektâş vekili olarak bulunurdu (Uzunçarşılı, s. 150). Bunun yanında, sabah ve akşam saatlerinde ordunun selâmet ve muvaffakiyetine dua etmek için dervişler görevlendirilirdi. Dervişlerin en kıdemlisi, yeniçeri ağasının atının önünde giderken yüksek sesle "kerîm Allah" sözünü tekrar eder, diğerleri de buna "hû" diyerek mukabele ettiği için (a.g.e., s. 159-160) bunlara "cemâat-i hû-keşân" denilirdi. Ayrıca ocağın başçavuşları ve çavuşları da zaman zaman kendi ortalarında gülbank çekme vazifesini görürlerdi. Nitekim yeniçeri aşçıları olan seğirdim ustaları arasındaki en yaşlı üç başçavuştan biri, etlerin kasaplardan teslim alınmasından önce Etmeydanı'nda yapılan törende meydan şeyhi olarak gülbank taşının üzerine çıkıp gülbank çekerdî (DİA, XI, 497-498). Uzunçarşılı, mevâcib defterlerinin birinci sayfasında yazılı olan bir gülbank metnini kaydetmiştir (*Kapukulu Ocakları*, s. 433-434). Bu gülbank besmele ile başlayıp Fâtîha ile bitmesi bakımından diğerlerinden ayrılır.

Mehter icrasının sonunda mehterbaşı bir gülbank okuduğu gibi yağlı güreşlerde ve pehlivanlar eşleştirilirken cazgırlar tarafından da gülbank okunmaktadır. Bu gelenek, başta tarihî Kırkpınar güreşleri olmak üzere bütün yağlı güreş karşılaşmalarında bugün de devam etmektedir.

M. Seyfettin Özege'nin *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*'nda yer alan *Gülbang* adlı tek kitapçık, Şemsü'l-Mekâtib Farsça ve Osmanlıca muallimi Hâfız Şemî'ye aittir (İstanbul 1314). Adından başka konuyla hiçbir ilgisi olmayan bu otuz sayfalık risâlede müellifin tevhid, na't, tebrik, duânâme ve gazellerinin ardından İmam Ali, İmam Şâfiî, Mevlânâ, Cüneyd-i Bağdâdî, Nizâmî gibi tanınmış kişilerin çeşitli kitaplardan derlenmiş vecize ve beyitlerinin tercümelerine yer verilmiştir. Aynı katalogda görülen Hüseyin Hâşim'in *Gülbang-i Zafer* (İstanbul 1314), Sâdık Vîcdânî'nin *Gülbang-i Cihâd-ı Ekber* (Ankara 1333), Nâmık Ekrem'in *Gülbang-i Hürriyyet* (İstanbul, ts.) ve müellifi belirtilmemiş olmakla birlikte üzerindeki kayıttan Posta Nezâreti ketebesinden Niyazi adlı bir kişi tarafından yazıldığı anlaşılan, Balkan Harbi'ndeki Yunan savaşında kazanılan zaferin terennüm edildiği manzum *Gülbang-i Zafer* (İstanbul 1315)

adlı risâleler de konuyla ilgili olmamakla birlikte kelimenin diğer alanlarda kullanılışına birer örnek kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhân-ı Kâû Tercümesi, II, 111; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1175; *Türk Lugatı*, IV, 103; Ahmed Rifat, *Mir'âtü'l-makâsıd*, İstanbul 1293, s. 276-282; *Terceman ve Gülbânk Mecmuası*, İSAM Ktp., nr. 40701; *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 94, dipnot 8; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, s. 150, 159-160, 421-422, 433-435; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 102-103; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 101-102, 104, 126, 127, 130, 131; a.mlf., *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 141-142, 332-335; Özege, *Katalog*, II, 462; Muzaffer Ozak, *Zîynet-ül-kulûb*, İstanbul 1973, s. 58; Bedri Noyan, *Bektâşîlik Alevîlik Nedir*, Ankara 1987, s. 146-152, 168-172, 244-245, 268-274, 298, 302-305, 309, 321-322; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 369-370; Ömer Uluçay *Gülbang, Alevilikte Dua*, Adana 1992; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 178; Mehmet Yaman, *Alevîlik İnanç-Edeb-Erkânı*, İstanbul 1993, s. 163, 170-171, 193-195; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 209, 524-525; Mustafa Uzun, "Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Duâ ve Niyâz Tarzı Gülbânk", *İLAM Araştırma Dergisi*, I/1, İstanbul 1996, s. 71-87; Pakalın, I, 683-685; III, 459; Dihhudâ, "Gülbânk", *Luğatnâme*, XXIII, 354-355; "Gülbânk, Gülbang", *TDEA*, III, 391; Nuri Özcan, "Cenaze Gülbangı", *DİA*, VII, 357-358; Abdülkadir Özcan, "Etme-ydanı", a.e., XI, 497.

MUSTAFA UZUN

GÜLBEDEN BEĞÜM

(ö. 1011/1603)

Hümâyunnâme adlı
hâtıratı ile tanınan
Bâbürlü prensesi.

1523'te Horasan'da (Kâbil [?]) doğdu. Babası Bâbürlü hânedanının kurucusu Bâbü Şah, annesi Orta Asya süfîlerinden Zinde Pîl diye tanınan Ahmed-i Câmî'nin soyundan Dildâr Begüm'dür. Bâbü'nün Hindistan seferine çıktığı sırada (1525) Kâbil'de bulunan Gülbeden Begüm bu yıllarda, Hümâyun'un annesi ve Bâbü'nün ilk hanımı olan Mâhem Begüm tarafından büyütüldü. 1529'da babasının yanına Agra'ya gitti. Burada da Mâhem'in gözetimi altında eğitimini sürdürdü. 1540 yılına kadar Hindistan'da kaldı. Bu tarihte Hümâyun'un Delhi sultanlarından Şirşah Sür karşısında mağlûp olmasından sonra hânedana mensup diğer kadınlarla birlikte Kâbil'e gitti. Hümâyun da 1545'te buraya geldi.

Gülbeden Begüm, Bâbü'nün kız kardeşi Hanzâde Begüm'ün ikinci oğlu Hıdır Hâce Çağatay ile evlendi. Hıdır Hâce, Hümâyun'un son yıllarında ve Ekber Şah'ın saltanatı sırasında bazı eyaletlerde valilik yaptı. Gülbeden Begüm'ün ondan birçok çocuğu olduysa da bunların hiçbirisi önemli mevkilere yükselemedi. 1574'te yeğeni Selime Sultan Begüm ile hacca gitti ve üç buçuk yıl Hicaz'da kaldı. Hindistan'a dönerken bindiği gemi Aden'de kaza geçirdi. Bir yıl kadar burada bekledikten sonra 1582'de Hindistan'a ulaşabildi. Aden'de kaldığı sırada kendisine iyi davranılmadığı için Ekber Şah durumu Osmanlı Padişahı III. Murad'a bildirmiş, padişah da suçluları cezalandırmıştı. Dönüşünde Ekber tarafından şahsî hâtıralarını yazmakla görevlendirilen Gülbeden Begüm 6 Zilhicce 1011'de (17 Mayıs 1603) Agra'da vefat etti.

Gülbeden Begüm Türkçe ve Farsça nazma hâkimdi, hat ve inşâ sanatında da yetenek sahibiydi. Farsça iki şiiri Mehdî Şirazi'nin *Tezkiretül-ı-ıhavâtîn*'inde yer almaktadır. Akıllı ve ileri görüşlü bir hanım olduğu kaydedilir.

Hümâyunnâme (Aḥvâl-i Hümâyün Pâdişâh), Ebû'l-Fazl el-Allâmî'nin *Ekber-nâme*'sine kaynak olmak üzere yazılmıştır. Elde bulunan tek nüshası eksik olup 1553 yılı olayları ile sona erer. Eser, Hümâyun döneminin bir genel tarihi olması bakımından fazla bir değer taşımamakta, askerî ve siyasî hadiseleri anlatmada yetersiz kalmaktadır. Ancak Bâbü'nün son yılları, Hümâyun devrindeki hânedan mensupları, sarayda geçen olaylar ve harem hayatına dair verdiği bilgiler yönünden büyük öneme sahiptir. Dönemin sosyoekonomik tarihi açısından da değerli bir kaynaktır. Şahit olduğu veya duyduğu olayları kendi duygu ve düşünceleri istikametinde kaleme almış olan Gülbeden Begüm'ün erkek kardeşleri arasında en çok Hindal Mirza ile Hümâyun'u sevdiği, onların aleyhine yazmaktan kaçındığı, hatta onları mâzur göstermeye çalıştığı dikkati çeker. Bizat şahit olduğu 1545'ten sonraki hadiseleri oldukça canlı bir şekilde anlatır. Eserin British Museum'daki tek nüshası A. S. Beveridge tarafından İngilizce'ye çevrilerek geniş bir girişle birlikte yayımlanmıştır (London 1902; New Delhi 1983; Lahore 1987). Farsça metni *Hümâyunnâme-i Gülbeden Begüm* adıyla neşredilen eseri (Leknev 1925) Abdürrab Yelgar *Hümâyunnâme* ismiyle Türkçe'ye tercüme etmiştir (Ankara 1944).

BİBLİYOGRAFYA :

Gülbeden Begüm, *The History of Humâyün: Humâyün-Nâme* (trc. A. S. Beveridge), London 1902, mütercim giriş, s. 1-79; Ebû'l-Fazl-ı Allâmî, *Ekber-nâme*, Bibliotheca India, III, 568, 815, 817; Nizâmeddin Ahmed, *Ṭabaḳāt-ı Ekberî*, Bibliotheca India, II, 312; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, vr. 147^a; III, vr. 1083^a; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 538-539; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ı-ıhavâtür*, V, 318-319; Hânâbâ, *Fihrist*, V, 5510; Kabir Kausar — Inamul Kabir, *Biographical Dictionary of Prominent Muslim Ladies*, New Delhi 1982, s. 105-106; A. S. Bazmee Ansari, "Gulbadan Bégam", *El²* (İng.), II, 1134-1135.

A. S. BAZMEE ANSARI

GÜLBÜN-İ HÂNÂN

(گلبن خانان)

Halim Giray'ın
(ö. 1239/1823)

Kırım hanlarının
biyografilerine dair eseri.

Kırım hanlarının toplu biyografisini veren en önemli eser olan *Gülbün-i Hânân*'ın müellifi Halim Giray 1772'de Kırım'da doğdu. Vize'de sürgünde iken ölen hanlardan Şehbaz Giray'ın oğludur. III. Selim devrinde İstanbul'a gitti ve bir süre orada kaldı. İstanbul'da devrin ileri gelen şairleriyle tanışıp onlarla irtibat kurdu. Ardından Bahadır Giray'a veliaht tayin edilince Kırım'a gittiysen de tekrar İstanbul'a döndü. Kendisine tahsis edilen Vize'de çiftliğinde bir süre yaşadık-tan sonra Çatalca'ya taşındı. Vefatında Ferhad Paşa Camii Kabristanı'na defnedildi.

Aynı zamanda şair olan ve Halimî mahlasıyla şiir yazan Halim Giray'ın divanı yayımlanmıştır (İstanbul 1257; Latin harfleriyle, haz. Recep Toparlı — M. Sadi Çoğenli, Erzurum 1991, 1992). Ancak Halim Giray asıl şöhretini atalarının biyografilerini ihtiva eden, 1811'de tamamladığı *Gülbün-i Hânân* ile yapmıştır. Eserde hanlığın kurucusu Hacı Giray'dan itibaren her han dönemi ayrı ayrı ele alınmıştır. Baş tarafında Kırım hanlarının Cengiz Han'a kadar uzanan şeceresi de verilmektedir. Kitapta hanların seferleri, saltanat müddetleri ve diğer hususlarla ilgili tarihler titizlikle tesbit edilmeye çalışılmıştır. Eserde yer alan son biyografiler müellifin babasına ve Baht Giray Han'a (ö. 1801) aittir.

Gülbün-i Hânân'ın muhtevasından anlaşıldığına göre Halim Giray, kendisinden önce yazılan Kırım tarihine ve hanlarına dair eserleri de görmüştür. Kay-